



مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد



۲۰۲۱/۰۴/۲۴

نویسنده پوهاند بشیر احمد زکریا
ترجمه: رحمت آریا

جنگ های بی پایان راه حلی برای طولانی ترین جنگ امریکا میکانیسم جدید برای صلح دوامدار جهانی نقش کرونا-۱۹ قسمت اول

پوهاند متقاعد و لکچرر خاص
پوهنتون کولمبیا، پوهنخی دکتوران طب و جراحان
نیویورک

امتنان

بدون همکاری، یاری و مشوره های پر درایت همسفر زندگی ام، خانم نیکو سرشت و محبوبم، که پنجاه و سه سال را مشترکاً در فرا راه زندگی با من گام گذاشته اند نمی توانستم کتاب های خود را بنویسم و کار های تحقیقات لابراتواری و تحقیقات کلینیکی را انجام دهم. همچنان از دوتن دخترانم، دو تن فرزندانم و شش تن نواسه هایم سپاسگزارم که بامن یاری نموده و مرا با شکیبایی افتخار بخشیده اند. برادرانم همواره طی سعی و تلاشهایم بمن یاور و الهام بخش بوده اند. به ابهت پدرم ارج بی پایان می گذارم که سیاستمدار، دیپلمات، مؤرخ، شاعر و دور اندیش بودند، کسیکه در سرتاسر زندگی ام برایم سرمشق و الهام بخش بوده اند

اهداء

این کتاب در درجه اول، برای تجدد دیموکراسی امریکا اهداء شده است که در روزگار پر تلاطم حاضر بهترین نوع دیموکراسی در جهان است. جان دیوی، فیلسوف شهیر امریکایی و یکی از اساتید نامدار صد سال قبل بالای ملت امریکا ندا کرده بود که دیموکراسی باید با هر نسل جدید از سر زاده شود. تمام چیز های اعجاب برانگیزی را که منحصبت عادت بدست می آید موهبت می پنداریم ولی با گذشت زمان از اهمیت آن کاسته میشود و اکثراً در آگاهی ما کم رنگ تر شده میرود.

آرزومندیم این کتاب برای تحقق آن ندا، نه تنها در ایالات متحده امریکا، بلکه در سر تاسرجهان آزاد نیز به تحقق آن کمک کند. این فراخوان باید یک عامل نیرومند در برچیدن کلیم جنگ ها و استقرار صلح جهانی در آینده باشد.

1

رئیس جمهور اسبق ایالات متحده امریکا در مراسم جشن دوصد سالگی قانون اساسی امریکا گفتند: "قانون اساسی ایالات متحده امریکا وسیله پرشور، پرحرارت و الهام بخشی است که ذریعه آن ما در امتداد تاریخ سفر می کنیم. این از عمیق ترین الهام هستی ما حاصل شده است، ما در اینجا هستیم تا با زندگی آزاد به او خدمت کنیم، این زیست آزاد است که از درون ما نجیب ترین انگیزه ها و بهترین شایستگی و توانایی های ما را منعکس می

Peters M. A. & Jandric P -1: "دیموکراسی با هر نسل جدید باید از سر زاده شود و تحصیل، دایه و پرورشگر آن است" دیموکراسی و آموزش دیوی در عصر منطق دیجیتال: چرخش های جهانی، محیط زیست دیجیتلی: چاپ مطبوعه ان فرما، انگلستان، تایلر و فرانسس گروپ. ۲۷ اکتوبر سال ۲۰۱۷. "استنتاج ما این است که این کتاب تاکنون حامل ارزش فراوان و ندای عصر منطق دیجیتلی است."

د پائو شمیره: له 1 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنی دلیکنیزې بنی پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرو مخکې په خیر و لولئ

سازد تا بر مبنای آن این هدایای گران ارج و گران قیمت را برای دائم و مقاصد پر برکت و پرسخاوت بکار ببریم و از آن نه تنها برای خود و فرزندان خود بل برای برای بنی نوع بشر مستحکم و پا برجا نگهداریم.² ما باید در باره خرد منحصر به فردی که در بیانیۀ فوق ذکر شده است عمیقاً غور کنیم!

مقدمه

با نگاه کوتاه به شناخت تأریخی بنی نوع بشر در می یابیم که خشونت و حدت جنگها، یکی از وجوهای مشترک بشری در امتداد زمان است. در زمان حاضر مادامیکه بشریت و سیاره زمین بوسیله نیروهای ویرانگر هم سمت چون جنگ هستوی، جنگهای بزرگ بین الدولتین، جنگهای کیمیاوی - بایولوژیکی، مرگ تدریجی محیط زیست سیاره ما و ویرانگری های « کوید -319» تهدید میشود ما را وادار می سازد تا در این باره بحث جدی کنیم که چگونه می توانیم از جنگها جلوگیری نمائیم و اثرات وحشتناک و ابروس مهلک موجود را کاهش دهیم؛ اثراتی که ممکن همه ما را به ورطه درهمی و برهمی و گرداب غیر قابل پیشنی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بکشاند! ما در فصل اخیر این کتاب بر بحث در باره کوید ۲ - سازش بر می گردیم ولی یاد آوری این نکته را این جا ضرور می دانم که آنچه ما را ناپود خواهد ساخت امراض ساری نه بلکه با احتمال خیلی زیاد خود ما، خود خواهی، جاه طلبی و خشونت و پرخاشگری بی حد و حصر خواهد بود. همچنانیکه زمان وثیقۀ اعتبار و درستی اکثریت چیزهاست، باید بخاطر داشته باشیم که بشریت چندین بار طاعون ها، انفلونزا های مهلک و سائر امراض ساری را چنان تجربه کرده است که به گواهی تأریخ مکتوب از سال ۲۲۴ قبل از میلاد تا کنون از یک بر سوم تا نصف نفوس بشری را در اروپا و آسیا از بین برده است.

با اطمینان می توان گفت که افرادی زیادی در راه جلوگیری از جنگ و خشونت قبلاً سعی و تلاش کرده اند، اما تسلیم شدن در برابر 'طبیعت انسان' تغییرناپذیر، خشونت او به عنوان جنبه ذاتی آفرینش، به عنوان 'حقیقت' واقع گرایانه تعبیر شده است. پیشرفت سرسام آور ساینس و تکنالوژی، نادیده گرفتن قوه جاذبه به عنوان بزرگترین نیروی طبیعت، ما را قادر ساخته است تا خود را به ماه و تقریباً به مریخ برسانیم. معذالک باز هم نمی توانیم خشونت و جنگ را از به اصطلاح "طبیعت انسانی" دور سازیم. تأریخ همچنین به ما ثابت می کند که بسیاری از اشخاص انفرادی، زنان و مردان موفق شده اند تا خشونت را از طبیعت یا شخصیت خود جدا و همدلی و شفقت را جایگزین آن کنند. بنابراین، اگر در گذشته و حال نشان داده شده است که این تغییر در "طبیعت انسانی" می تواند رخ دهد، پس چگونه می توان انکار کرد که امکان تغییر یکسان در بسیاری از افراد، جوامع یا کشورها وجود ندارد؟ در قرن های بیستم و بیست و یکم با پیشرفت هایی که در علوم اجتماعی مانند روانشناسی اجتماعی، روان درمانی، الگوریتم های معلوماتی علوم سیاسی، اقتصادی و هوش مصنوعی (AI) و تحول تمدن ها صورت گرفته است، باید در شخصیت انسان نیز تغییرات تحولی ایجاد نماید! برخی از این تغییرات ممکن است به ما کمک کند تا به آسانی خشونت را کنار بگذاریم و بتوانیم بخاطر منافع بیشتر بشریت و سیاره زمین، پشت خود را به خشونت و جنگ برگردانیم!

وقتی به این قادریم تا نیروهای بیرونی را که بر ضد صلح کار می نمایند در مقابل نیروهای که برای صلح کار می نمایند شناسایی نمائیم، و قادریم نیروهای باطنی انسان را که علیه صلح کار می کنند در مقابل نیروهای باطنی انسان که برای صلح کار می نمایند تشخیص نمائیم، پس به این یادداشت کوتاه و ساده می رسیم که برای صلح دید مثبت و برای جنگ نگرش منفی داریم. این موضوع را در آخرین فصول کتاب با تفصیل مزید می گشائیم. علاوه بر آن ما خواهان یافتن نیروهای عصر جدید مانند نیروهای اجتماعی - اقتصادی و صناعتی استیم تا برای صلح جهانی و امحای جنگ دست به دست هم داده و چنان یک میکانیزم سیاسی را کشف نمائیم که در تسریع تحقق آن ممد واقع شود. تا زمانی که همه به نمایندگی از صلح جهانی همه کارها را انجام ندهند مطمئناً ما با تهدید ناپود سازنده نیروهای آماده هستوی، اسلحه های بایولوژیکی و کیمیاوی روبرو خواهیم بود و یا هم به سبب عدم تعادل طبیعت با پدیدار شدن امراض ساری مواجه خواهیم شد، تعلل مزید در تلاشهای ما بخاطر توقف این چلنج ها منجر به سرعت بخشیدن به مرگ ایکولوژیکی کره زمین ما خواهد شد. قدمه هائیکه برای صلح جهانی برداشته شود و موضوعات ذیربط به آن در فصول بعدی مفصلاً مورد بحث قرار خواهند گرفت.

² - سخنرانی رئیس جمهور رونالد ریگ در جشن دوصد سالگی امریکا؛ سپتمبر ۱۹۸۷م
3 - Covid - 19

جهت نیل به نجات حیات انسان و سیاره زمین ما باید سختی ها و مشکلات فراوانی را متقبل شویم و با اتخاذ شیوه های عملی و علمی با آن چنان نزدیک شویم که قبل از ختم قرن حاضر ، عقاید مردم را برای رسیدن بشریت به بزرگترین هدف خود یعنی صلح در روی زمین ، در نسل های کنونی و در نسل های بعدی به دنبال داشته باشد.

ارتباطات و مراحل این "روند صلح جهانی" باید با یک "نظریه صلح جهانی" به عنوان "اولین فرضیه" آغاز شود. از نظر منطقی ، ابتداء باید نشان دهیم که صلح پایدار قبل از اینکه در بین همه ملتها کارساز باشد ، می تواند برای دو ملت مؤثر باشد. الگوی ما برای حفظ موفقیت صلح بین همسایگان و قدرتهای بزرگ ، سویتزرلند است که در طول تاریخ در کنگره صلح وینا در سال ۱۸۱۵ م منجر به بی طرفی دائمی آن کشور شد. مردم سوئیس طی ۲۰۵ سال قادر شدند تا از کجراهه های آزمون زمان عبور نمایند و نیز از سخت ترین آزمون دو جنگ جهانی سربلند بدر آیند. آنها با صلح پایدار شان نایل به چنان شوگوفایی و رونق اقتصادی شدند که تولید ناخالص داخلی شان با ایالات متحده تقریباً همسری می کند، آنها اکنون زبر دستی خیلی بلند و توسعه یافته صنعتی و تولیداتی دارند، همچنان در بین سالهای ۲۰۱۷ - ۲۰۱۹ در میان ۱۵۳ کشور در درجه بندی شادمان ترین ملل جهان درجه سوم را کسب کردند.⁴

حال که سویتزرلند را منحصت ستندرد طلایی برای بی طرفی دائمی ملل در اختیار داریم قدم بعدی آن است تا دریابیم که کدام شرایط تاریخی، جغرافیوی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بودند که این امر را ممکن ساخته است. پوهاند «آودری کورت کرونین» به دنبال مطالعات شان در باره بی طرفی ملت ها «تنوری بی طرف سازی» را در سال ۲۰۱۳ م کشف کردند. کرونین با مطالعه تاریخ سویتزرلند هفت شرط و یا معایر عمده را پیدا کرد که سویتزرلند در متجاوز از دو صد سال قادر به کسب و حفظ بی طرفی دائمی خود شده است؛ این موضوع را در فصول بعدی با تفصیل مزید بیان خواهیم کرد.⁵ پوهاند کرونین عنوان موضوع خود را مشارکت امریکا در طولانی ترین جنگ اش در افغانستان و چگونگی بی طرف کردن آن را برای ایالات متحده امریکا انتخاب کرده و استدلال می نماید که چگونه امریکا می تواند با اعلام عدم درگیری، خود را از ورطه یک جنگ فتح ناشدنی شرافتمندانه خلاص سازد. وقتی مؤلف، کتاب و مقالاتی را در این زمینه مطالعه کرد کاملاً متقاعد شد و توانست نشان دهد که بی طرفی دائمی افغانستان به عنوان یک دولت مستقل ملی، نه تنها با محاسبات ارقامی قویاً امکان پذیر است بلکه بسیار زیاد محتمل هم است. مورد بعدی همانا گسترش منطقی مفهوم بی طرفی ملت ها برای دستیابی به صلح جهانیست. با مدل سازی ریاضی مشابه و تجزیه و تحلیل ارقامی فارمول احتمالات ، صلح جهانی با استفاده از واقعیت های ارقامی تهدیدات مخرب اجتماعی ، سیاسی ، اقتصادی و محیط زیست در مقابله با نیرو های سازنده اجتماعی ، روانشناسی ، سیاسی و اقتصادی نه تنها ممکن است بلکه محتمل نیز به نظر میرسد.

دبیاجه

چرا به این کتاب نیاز داریم؟

آیا کدام امریکائی یا اروپایی وجود دارد که به این فکر نه باشد که ما در قرنی زندگی می کنیم که بوسیله جنگ سایبری، رسانه های اجتماعی منفی باف، فساد گسترده و فریبکاری های بی سابقه تهدید میشویم؟ ما با ترس و رعب شمشیر اتمی ICBM داموکلس، فانتیزی و عشرت کشنده اعتیاد به مواد مخدر، تجارت وحشیانه و مرگبار کارتل های مواد مخدر، فقر مؤهن، گرسنگی، تجاوز و تعدی بر الهه کره زمین «گایا»، باز کردن طومار پوشش کاربن دای اکساید CO2 تا کره خاکی را معروض به گرمای مرگبار سازد، و غیره و غیره همه آشنا هستیم.

آیا کدام امریکایی وجود دارد که فکر نه کند که ما با چلنج های فراوانی روبرو هستیم مانند فروپاشی اداری، رکود ها و فرقه گرایی های احزاب سیاسی، درگیری در جنگ های بی شمار خارجی، پاسبانی یا اجرای نقش پولیس در جهان، و صدمه دیدن از شیوه های غیر منصفانه تجارت در سطح جهان؟ هرگاه به یکی از چلنج های «بلی» بگوئید پس دلایل و انگیزه های کافی وجود دارد تا در یکی و یا هر یکی شان درگیر شوید تا آن پالیسی های مکرر رجعت گرا را متوقف سازید که با ازدیاد گرمای کره زمین سرو کار دارند، برای جلوگیری از هلوکاست اتمی دست به کار شوید، و سرانجام راه های را دریابید تا در طراوت بخشیدن تعهدات ما که بعد از جنگ های

4 - Helliwell J, Layard R, Sachs JD, et al. World Happiness Report 2019: New York: Sustainable Development Solutions Network. 2019.

5 - Cronin, A.K. Sustaining Security: Rethinking American Security Strategy, Neutralization of Afghanistan. Eds. Jeremi Suri & Benjamin Valentino. Tobin Project. Oxford University Press. 2016.

اول و دوم جهانی نموده ایم ممد واقع گردد، و راه حل های را برای جنگهای پایان ناپذیری دریابیم که پا های ما را اجباراً بدان کشانده است، و مهمتر از همه توقف جنگ پیگیر و بی امان در افغانستان که در نتیجه جنایات شنیع ۹/۱۱ توسط تروریست های اسلامی افراطی- نیشنلیست شرق میانه بوقوع پیوست و پیامد آن منتج به گسترش جنبش نیشنلیست - مذهبی تروریسم شان در افریقا و آسیای جنوبی و غربی شد.

مؤلف که متولد افغانستان است، شصت سال به مثابه یک امریکایی افغان الاصل، پوهاند متقاعد، و سنخران خاص در پوهنتون کولمبیا، طی جنگ افغان - شوروی منحنیث یک فعال توانسته است در امور و قضایای افغانستان تجارب و تخصص خود را گسترش دهد. مزید بر آن مؤلف از باز خوانی تجربیات پدرش و مطالعه دفاتر خاطرات او بهره مند شده است. پدر مؤلف در سال های ۱۹۲۰م منحنیث وزیر معارف امیر امان الله خدمت نموده و نیز طی سال های ۱۹۳۰م وزیر خارجه محمد نادر شاه و محمد ظاهر شاه بوده است. مؤلف مطالعات وافر در تاریخ و فرهنگ افغانستان دارد و طی حیات تدریسی خود و همچنان بعد از تقاعد از مسلک جراحی، سفر های فراوان نموده اند. مؤلف در پهلوی کتب و مقالات عدیده طبی و کتب فلسفی دو کتاب در باره تاریخ افغانستان نگاشته اند. [6]، [7]، [8]، [9]

نظر نویسنده همان عقیده بسیاری از محققان امریکایی است که "بی طرفی دائمی افغانستان" بهترین راه حل برای معضل افغانستان است. این تنها ایالات متحده امریکا و افغانستان نیست که در جنگ علیه تروریسم اسلامی و بین المللی در افغانستان و جا های دیگر درگیر اند بلکه متجاوز از چهل ملت جهان در این جنگ دخیل اند. در این کتاب نشان داده خواهد شد که بی طرفی دائمی افغانستان به نفع همسایگانش، چین، هند، پاکستان، ایران و فدراسیون روسیه نیز است. این کتاب نظریات مشرحی را ارائه خواهد کرد که بی طرفی دائمی افغانستان بهترین راه حل برای پالیسی خارجی امریکا خواهد بود، معضلی که حال به یک مشکل بی نهایت مغلق مبدل شده و تلفات انسانی و اتلاف خزاین با پایان نا آشکار آن همچنان ادامه دارد.

پوهاند اودری ک. کرونین از سال ۲۰۱۳م به دنبال چنان نظریه پرابتکار سیاسی و راه حل انسانی است که در خدمت ایدیل های امریکایی پیرامون آزادی و دیموکراسی و منافع امریکایی باشد¹⁰. اولین معیار موفقیت « بی طرفی دائمی» یک ملت، حداقل رضایت خاطر و در بهترین حالت خواست و تقاضای یک ملت برای بی طرفی دائمی است. در اینجا ما شهودی را حضور شما قرار می دهیم که نشان دهنده علاقمندی مردم افغانستان برای بی طرفی دائمی است و آرمان شانرا نشان خواهیم داد که کشور شان در حین مدت زمان حضور امریکا و نیروی ائتلاف بین المللی، طی چند سال آینده و محتملاً طی یک یا دو دهه سویتزرلند بعدی در آسیا گردد و تعادل در توازن قواء در آسیا برقرار و گرمای داغ کشمکش های شدید رو به سردی نهد.

چرا باید در باره دشمنان خود بیشتر بدانیم

دانستن تاریخ دشمنان ما یگانه علم اجتماعیست که ما را برای نیل به نتایج موفقیت آمیز در باره پلان سازی، استعمال نیروی نظامی و کاربرد نیروی نرم دیپلوماسی یاری رسانده می تواند. چنین بر می آید که بیشترین لشکر های متجاوز با آغاز از الکسندر کبیر، برتانیه کبیر و در این اواخر اتحاد شوروی توجه شانرا به تاریخ و فرهنگ کشور معطوف نموده اند، ولی شوربختانه که آنها این توجه را بعد از تجاوز بالای افغانستان معطوف نموده اند.

درباره برتانیه: ویلیام مونت ستیوارت در اوایل سالهای ۱۸۰۰م اعزام شد، بعداً الکسندر برنس را (از بخارا) فرستادند، و اخیراً طی سالهای ۱۹۸۰م اتحاد شوروی بخاطر شناخت بهتر دشمن خود انستیتیوت مطالعات شرقی سینت پترزبورگ، پوهنتون دولتی را مؤظف ساخت تا در باره «جنبش روشانیه» تحقیق نماید. علت آن این بود که آنها می دانستند که جنگجویان سرسخت دشمنان شان از خاک های اسبق افغانستان، وزیرستان می آیند، جائیکه «تیرا» مرکز وزیرستان مرکز جنبش روشانیه بود. [11]، [12]، [13]

⁶ - Zikria, B.A., Oz, M.G. & Carlson, R.W. Repercussion Injuries & Clinical Capillary Leak Syndrome. ISBN 0-87993-583-9: 617 pp. Futura Pub. Co. N.Y. 1996 & McMillan Publishers, 2005.

⁷ - Zikria, B.A. One Home, One Family, One Future: Author House, IN, USA; 2010.

⁸ - Zikria, B. A. The Afghan Prince and I; The First American in Afghanistan, First Anglo-Afghan War 1838-1842: Author House; Bloomington, Indiana, 2014.

⁹ - Zikria, B.A. Malalai, Joan of Arc of Afghanistan and The Victors of Maiwand, Second Anglo-Afghan War 1878-1882: Xlibris Publishers; Houston, Texas, 2017

¹⁰ - Sustaining Security: Rethinking American Security Strategy, Eds. J. Suri & B. Valentino. Tobin Project. Chapter Xii, Cronin, AK. A Sustainable Approach to Afghanistan's Neutralization. Oxford University Press. 2016

¹¹ - Mountstuart, William. An Account of the Kingdom of Caubol: A View of Nation and History of Dooranee Monarchy. In Two Vol. Richard Bentley - Publisher in Ordinary to Her Majesty. 1842.

باید بخاطر سپرد که در قرن بیستم پیشرفت در روانشناسی اجتماعی در شناخت بهتر از دشمن خارجی قویاً ممد واقع شد. [14]، [15]. دانشمندان به این عقیده اند که مطالعه تاریخ، فرهنگ و روانشناسی اجتماعی ملت ها، پالیسی سازان سیاست خارجی امریکا را کمک می کند که به همکاری یک کمیته خاص متخصصین در رابطه با یک دشمن خاص خارجی که امریکا با آن سرو کار دارد در تصمیم گیری های آگاهانه شان یاری رساند. [16]، [17]

از اینکه افغانستان در محراق تقاطع شاهراه ابریشم قرار داشت و این شاهراه ها از این سرزمین عبور میکردند، اراضی این کشور و راه های آنرا کسی بخاطر این کشور تحفص و سروی نه کرده است، مگر بخاطریکه این شاهراه ها به ثروت های هند و چین میرسید، و از اینکه در " زیر شکم نرم روسیه" قرار داشت، این کشور را بخاطر موقعیت جیوپولتیک آن و بخاطر داشتن راه های کوتاه به آبهای گرم خلیج فارس و بحر هند و در این اواخر بخاطر منابع تیل مورد تحفص قرار داده اند. نتیجتاً مردم افغانستان از زمان الکسندر کبیر، چنگیز خان، امپراتوریهای بابری، جنگهای قومی داخلی، توسعه امپراتوری برتانیه، اشغال جاه طلبانه اتحاد شوروی و سرانجام متعاقب بزرگترین حادثه تروریستی ۹/۱۱ دخول ایالات متحده امریکا، افغانستان طی موجودیت چندین هزار ساله خود هرگز صلح دوامدار و یا امنیت را نه دیده است. مردم افغانستان در امتداد سده ها هیچ چیز دیگر به جز از جنگ، مرگ، و ویرانی کشور شان نه دیده اند. سرزمین شان همواره به میدان جنگ های نیابتی مبدل شده است تا قوتهای مهاجم معاصر، اسلحه و مهمات جنگی شانرا آزمایش کنند، به راه انداختن جنگ ها بوسیله مهاجمین بخاطری بوده است تا این کشور بی نهایت مهم ستراتیژیک آسیا را تحت کنترل خود در آورده باشند.

معدالک همه مردم افغانستان عمیقاً در قلوب شان معتقد اند که همه این آلام برایشان از مقدرات بوقوع پیوسته است. آنها فکر می کنند که سرزمین شان مبدل به قربانگاه «حضرت» ابراهیم شده است و صداقت و خلوص شان به خالق وصف ناپذیر و لایزال مورد آزمون قرار گرفته است. همانگونه که خداوند سرانجام بندگان مطیع و فرمانبردارش را مورد پاداش قرار داده است، مردم افغانستان نیز امیدوارند که روزی عزم راسخ شان در دفاع از این دژ تسخیر ناپذیر آزادی سرورانه مورد عنایت و پاداش قرار خواهد گرفت.

ادامه دارد

فصل اول

¹² - Norris, J. A. The First Afghan War 1838 – 1842. Cambridge University Press. 1967 and digitally printed 2010.

¹³ - Smith, Vincent. Oxford History of India volume Vol: VI; P- 325-40

¹⁴ - Goethals, George R. A Century of Social Psychology: Individuals, Ideas, and Investigations, 1952

¹⁵ - Alport, G.W. The Historical Background of Modern Social Psychology, in G.Lindzey (ed.) The handbook of Social Psychology (vol. 1) Cambridge, MA.: Addison-Wesley, 1954/1968.

¹⁶ - Skinner, B. F. About Behaviorism. Toronto: Alfred A. Knof, Inc; 1974

¹⁷ - Mills, J.A. Control: A History of Behavioral Psychology. New York: NYU Press; 2000.